

position of the child in the educational situation (pedagogical conflict) is represented by purely internal personal and external factors, as well as age factors. It is traditionally that the source of a large number of pedagogical conflicts is confirmed to be the teacher's estimating activities, as the subjectivity of the procedure in itself is a factor in breach of a pedagogical balance. The ways to overcome educational conflicts are found to be the following: openness, trust, awareness and the lack of serious conflict of normativity. It is established that the absence of reflexivity and focus on the life canons of communication is caused by pedagogical conflicts.

It is concluded that despite the active study of the problem of conflicts in social psychology, the issue is far from a complete understanding, at least in the field of teaching.

Key words: psychological features, intercourse, pupil, teacher, pedagogical conflict, psychological means, destructive conflicts.

Received January 09, 2015

Revised January 23, 2015

Accepted February 11, 2015

УДК 159.922.62.923.2

Н.А. Саїдов

nur-amir@mail.ru

ОПТИМІЗМ ЯК СКЛАДОВА ОСОБЛИВІСТЬ ЗРІЛОГО ВІКУ

Saidov N.A. Optimism as a component feature of mature age / N.A. Saidov // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 517–529.

Н.А. Саїдов. Оптимізм як складова особливості зрілого віку. У статті розглянуто підходи різних вітчизняних і зарубіжних авторів щодо визначення поняття зрілості та її основних компонентів. Охарактеризовано основні прояви зрілості людини в професійній та соціальній сферах з точки зору різних психологічних теорій. Описано стадії розвитку дорослої людини як задачі, що визначають проблемну завантаженість людей зрілого і похилого віку. Розкрито зміст основних задач ранньої, середньої та пізньої дорослості, а також хронологічні рамки періоду зрілості з точки зору різних авторів.

На основі різних класифікацій автором статті проаналізовано етапи зрілості відповідно до тих задач, які постають перед людиною в її жит-

ті. Розглянуто найважливіші атрибути індивідуально-психологічної зрілості особистості та виділено такі характеристики зрілої особистості як відповідальність за свої почуття, думки і вчинки; розумна незалежність; здатність відрізнити реальне від вигаданого; обґрунтоване відчуття цілісності власної особистості і наявність моральних норм; гнучкість і здатність до адаптації; толерантність. Автором обґрунтовано актуальність проблеми оптимізму як складової особливості зрілого віку, що впливає на атрибуцію, оптимальний вибір стратегій подолання кризових станів особистості, на продуктивність та якість життя людини.

Виділено основні передумови і фактори розвитку оптимізму: біологічні, психологічні, соціально-психологічні, соціальні та культурні чинники. Описано основні теоретичні підходи до дослідження проблеми оптимізму та песимізму в психології та філософії. Обґрунтовано значення оптимізму для продуктивного розвитку і самореалізації зрілої особистості та майбутніх поколінь.

Ключові слова: особистість, зрілість, рання зрілість, середня зрілість, пізня зрілість, оптимізм, песимізм, показники оптимізму.

Н.А. Саидов. Оптимизм как составляющая особенность зрелого возраста. В статье рассмотрены подходы различных отечественных и зарубежных авторов к определению понятия зрелости и ее основных компонентов. Охарактеризованы основные проявления зрелости человека в профессиональной и социальной сферах с точки зрения различных психологических теорий. Описаны стадии развития взрослого человека как задачи, определяющие проблемную загруженность людей зрелого и пожилого возраста. Раскрыто содержание основных задач ранней, средней и поздней зрелости, а также хронологические рамки периода зрелости с точки зрения различных авторов.

На основе различных классификаций автором статьи проанализированы этапы зрелости в соответствии с теми задачами, которые стоят перед человеком в его жизни. Рассмотрены важнейшие атрибуты индивидуально-психологической зрелости личности и выделены следующие характеристики зрелой личности такие как ответственность за свои чувства, мысли и поступки; разумная независимость; способность отличать реальное от вымышленного; обоснованное ощущение целостности собственной личности и наличие моральных норм; гибкость и способность к адаптации; толерантность. Автором обоснована актуальность проблемы оптимизма как составляющей особенности зрелого возраста, что влияет на атрибуцию, оптимальный выбор стратегий преодоления кризисных состояний личности, на продуктивность и качество жизни человека.

Выделены основные предпосылки и факторы развития оптимизма: биологические, психологические, социально-психологические, социальные и культурные. Описаны основные теоретические подходы к исследованию проблемы оптимизма и пессимизма в психологии и философии. Обосновано значение оптимизма для продуктивного развития и самореализации зрелой личности и будущих поколений.

Ключевые слова: личность, зрелость, ранняя зрелость, средняя зрелость, поздняя зрелость, оптимизм, пессимизм, показатели оптимизма.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Зрілість – це найбільш відповідальний період життя людини, тому що в зрілості визначається життєвий шлях, наступає розквіт творчих сил, спостерігається прояв того активного ставлення до життя, в результаті якого створюються матеріальні і духовні цінності суспільства. В зрілості головні сторони життя – це професійна діяльність і сімейні відносини. Але, якщо в молодості вона включала оволодіння обраною професією і вибір супутника життя, то в зрілості – це реалізація себе, повне розкриття свого потенціалу в професійній діяльності і сімейних відносинах. І саме оптимізм як складова зрілої особистості має дуже важливе значення в житті зрілої людини, адже він впливатиме на все її подальше життя та працездатність. В більшості зрілі люди виховують та навчають підростаюче нове покоління і від того, як це буде відбуватися, залежатиме доля та психологічні особливості майбутніх людей та спеціалістів. Тому ми і вибрали темою дослідження психологічні особливості зрілої людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні вітчизняні та зарубіжні вчені вивчали поняття зрілості та її вікову періодизацію: Е. Еріксон, А. Реан, А. Маслоу, Д. Макадаме, Е. Клапаред, Е. Ільїн, Г. Олпорт, К. Роджерс, Б. Ананьєв, Р. Хейвіггерст, В. Бунак, Р. Гаулд, Д. Левінсон, Д. Вейлант, Г. Сухобська, І. Малкіна-Пих, Дж. Ловингер, Ж. Піаже, Л. Колберг, О. Косякова, Р. Немов, Г. Шихи, О. Хухлаєв, В. Слободчиков, В. Аверин, В. Колюцький, К. Поливанова, М. Гомезо, Г. Гарелова, Л. Орлова, А. Толстих, Б. Ливехуд [1, 2, 4, 5, 6, 9, 12] та ін.

Так, наприклад, А. Реан пропонує розглядати зрілість інтелектуальну, емоційну й особистісну. Він виділяє чотири компоненти або критерії, особистісної зрілості, які є базовими і навколо яких формуються багато інших. Такими компонентами являються: відповідальність, терпимість, саморозвиток і четвертий інтегративний компонент, який охоплює всі попередні і присутній в кожному з них, – це позитивне мислення, позитивне відношення до світу, що визначає позитивне сприйняття світу. Отже, можна сказати, що критерієм соціальної зрілості є просоціальна поведінка.

В теорії Е. Еріксона зрілість – це вік «здійснення діянь», найбільш повний розквіт, коли людина стає тотожною самій собі. Головні лінії розвитку людини середнього віку – це гене-

ративність, продуктивність, творчість (відносно речей, дітей та ідей) та незаспокоєність – прагнення стати якнайкращим батьком, досягти високого рівня в своїй професії, бути небайдужим громадянином, вірним товаришем, опорою близьким [12].

Швейцарський психолог Е. Клапаред, вважав, що досягаючи в зрілості свого розквіту і піку професійної продуктивності, людина припиняє свій розвиток, зупиняється в підвищенні своєї професійної майстерності, творчого потенціалу і т.п. Після цього настає спад, поступове убудання професійної продуктивності: все найкраще, що людина могла зробити в своєму житті, залишається позаду, вже на пройденому відрізку шляху. З настанням цього етапу в розвитку особистості, на думку багатьох психологів, власне розвиток зупиняється, замінюється простою зміною окремих психологічних характеристик [6].

У гуманістичній психології (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.) центральне значення надавалося процесу самореалізації, самоактуалізації дорослої людини [9]. Американський психолог А. Маслоу ввів у науку поняття самоактуалізації, тобто прагнення стати найкращою, якомога повніше реалізувати себе. Перед дорослою людиною стоїть низка істотних завдань такої самоактуалізації: можливо стати кращим батьком для своїх дітей, досягти досконалості в професії, проявити себе у громадському житті, бути відданим другом, цікавим партнером в спілкуванні. На думку А. Маслоу, люди, що самоактуалізуються, не обмежуються задоволенням елементарних (дефіцитарних) потреб, вони прихильні вищим, граничним, буттєвим цінностям, серед яких істина, краса, добро. Вони прагнуть досягти у своїй справі висот (чи, можливо, більш високого рівня) [4, 9]. На основі аналізу біографій низки осіб, що самоактуалізуються, Маслоу виявив властиві їм якості [9]:

- більш ефективно сприйняття дійсності і комфортніші взаємовідносини з нею;
- прийняття себе, інших й природи;
- спонтанність;
- зосередженість на проблемі;
- відстороненість (як потреба в усамітненні і самодостатності);
- незалежність від культури і оточення;
- постійна свіжість оцінок;
- соціальне відчуття;
- глибокі, але вибіркові соціальні взаємовідносини;

- демократичний характер;
- моральна переконаність;
- невороже відчуття гумору і креативність.

Г. Олпорт вважав, що зрілість особистості визначається мірою функціональної автономії її мотивації. Дорослий індивід здоровий і продуктивний, якщо він перевершив ранні (дитячі) форми мотивації і діє цілком свідомо [5,9]. Г. Олпорт, проаналізувавши роботи багатьох психологів, представив опис особистості, що самореалізується, у вигляді наступного переліку рис:

- інтерес до зовнішнього світу, сильно розширене відчуття «Я»;
- теплота (співчуття, повага, терпимість) по відношенню до інших;
- відчуття фундаментальної емоційної безпеки (прийняття себе, самоконтроль);
- реалістичне сприйняття дійсності та активність у діях;
- самооб'єктивація (саморозуміння), привнесення свого внутрішнього досвіду в ситуацію, що актуально переживається, і почуття гумору;
- «філософія життя», що впорядковує, систематизує досвід і надає сенс індивідуальним вчинкам.

Розвиток особистості визначають через стадії розвитку. У дорослості ці стадії описуються як задачі, що визначають проблемну завантаженість людей зрілого і літнього віку. Задачі розвитку, встановлені Р. Хейвігхерстом, такі (їх значення і черговість різна в різних культурах й у різних людей):

- завдання ранньої дорослості: вибір чоловіка чи дружини; підготовка до подружнього життя; створення сім'ї і виховання дітей; ведення домашнього господарства; початок професійної діяльності; прийняття громадянської відповідальності і знаходження конгеніальної соціальної групи;
- завдання середньої дорослості: досягнення громадянської і соціальної відповідальності; досягнення і підтримка доцільного життєвого рівня; вибір відповідних способів проведення дозвілля; допомога дітям стати відповідальними і щасливими дорослими; посилення особистісного аспекту подружніх відносин і прийняття фізіологічних змін середини життя і пристосування до них; пристосування до взаємодії зі старіючими батьками;
- завдання літнього віку: пристосування до убуття фізичних сил і погіршення здоров'я; пристосування до виходу

на пенсію і зниження доходів; пристосування до смерті чоловіка чи дружини; встановлення міцних зв'язків із своєю віковою групою; виконання соціальних і громадянських обов'язків; забезпечення задовільних життєвих умов.

Говорячи про різні етапи розвитку людини в онтогенезі, досі не існує чіткого визначення хронологічних рамок періоду зрілості. Наприклад, за древньою китайською класифікацією зрілість розділяють на чотири періоди: із 20 до 30 років – одруження; з 30 до 40 рр. – вік виконання суспільних обов'язків; з 40 до 50 рр. – пізнання власних помилок; з 50 до 60 рр. – останній період творчого життя.

Піфагор порівнював вік людини з періодами року і, відповідно, зрілість охоплювала періоди літа (20-40) і осені (40-60). Французький психолог Ж. Годфруа, вважає, що зрілість можна умовно розділити на три стадії [1]. Це стадія ранньої зрілості, яка охоплює період від 20 до 40 років і відповідає вступу людини в інтенсивне особистісне життя і професійну діяльність. Стадія власне зрілого віку триває від 40 до 60 років і характеризується стабільністю та продуктивністю, особливо в професійному і соціальному відношенні. Та стадія, що завершує період зрілості, починається з 60-65 років і частіше за все супроводжується відходом від активного життя.

Стадії розвитку особистості, за Е.Еріксоном, включають: ранню дорослість (від 20 до 40–45 років), середню дорослість (від 40–45 до 60 років) і пізню дорослість (більше 60 років) [9, 12].

Схема періодизації індивідуального розвитку В.В. Бунак (1965 р.) відносить зрілість до другої (стабільної) стадії розвитку, яка включає два періоди, що в свою чергу, підрозділяються на два вікових періоди. Дорослий період: перший вік 22–28 років для чоловіків та 21–26 для жінок; другий вік 29–35 років для чоловіків та 27–32 – для жінок. Зрілий період: перший вік 36–45 років для чоловіків та 33–40 років для жінок; другий вік 46–55 років для чоловіків та 41–50 – для жінок.

Вікова періодизація Д. Бромлей (1966 р.) відносить зрілість до четвертого циклу і поділяє їх на чотири стадії: рання зрілість (21–25 років); середня зрілість (25–40 років); пізня зрілість (40–55 років); передпенсійний вік (55–65 років).

Згідно віковою періодизацією, яка була прийнята на Міжнародному симпозіумі у Москві в 1965., середній (зрілий) вік також розділяють на 2 періоди. Перший період: 22–35 рр. для чоловіків, 21–35 рр. для жінок і другий період: 36–60 рр. для чоловіків, 36–55 рр. для жінок.

За вказаними класифікаціями зрілого віку ми можемо зробити аналіз етапів зрілості відповідно до тих задач, які постають перед людиною в її житті [2].

Рання зрілість – це етап вступу в зрілість, який характеризується досягненням піку біологічного дозрівання організму, оптимізмом молодих людей, плануванням свого особистого і професійного майбутнього, досягненням віку громадянської зрілості, зміною соціальних ролей, часто розлукою із батьківським домом.

Середня зрілість – це «час розквіту», піку творчих і професійних досягнень і в той же час у значній частині дорослих – «початок кінця», зниження життєвої активності. Це період, який дозволяє говорити про сорокарічних як про *покоління керівників*. У середній зрілості в багатьох людей з'являється потреба передати накопичені знання і вміння наступному поколінню, і в той же час їх можуть непокоїти думки про нереалізовані можливості, про творчий застій, про те, що роки йдуть все швидше і швидше, і разом з ними залишається все менше шансів здійснити задумане. Таким чином, для багатьох середня зрілість – це вік краху надій. Це і час «аліментників», тому що саме в цей період відбувається сплеск розлучень, розпаду сімей.

Пізня зрілість – це в більшості випадків закінчення професійної кар'єри, підготовка себе до ролі пенсіонера, переживання феномена «спорожнілого гнізда» у зв'язку з покиненням дітьми рідної домівки, виконання ролі бабусь і дідусів із усіма супутніми цим ролям переживаннями та проблемами, і в той же час це вік, коли люди не хочуть визнавати неминучість свого старіння, погіршення своїх фізичних кондицій і зовнішнього вигляду.

Г. Сухобська розглядає найважливіші атрибути індивідуально-психологічної зрілості [2]:

- самостійне прогнозування своєї поведінки в будь-яких життєвих обставинах на основі розвиненої здібності віднаходити потрібну інформацію та аналізувати її стосовно мети, пов'язаної з рішенням конкретних і нестандартних ситуацій у всіх сферах життєдіяльності;
- мобілізація себе на виконання власного рішення про дію всупереч різним обставинам і внутрішньому соціально невмотивованому бажанню його припинити («втомився», «не хочу», «складно», і т.п.);
- самостійне відстеження ходу виконання власних дій і їх результатів (які передбачають готовність особистості до «нормального мисленевого роздвоєння» на Я-виконавця і Я-контролера);

- прояв оціночної рефлексії на основі сформованої самосвідомості і об'єктивної неупередженої оцінки своїх думок, дій, вчинків;
- отримання досвіду з власної поведінки в різних ситуаціях, розвиток якостей прогнозування, виконання запланованого і об'єктивність оцінки;
- емоційно-адекватна реакція на різні ситуації і власну поведінку.

Існують різні характеристики зрілої особистості, але вони між собою узгоджуються у найголовнішому. Зрілу особистість характеризують:

- *перейняття на себе відповідальності за свої почуття, думки і вчинки.* Усвідомлення власного вибору. Зріла людина здатна не звалювати провину (або проблему) на когось, не шукати причину своєї байдужості або агресії в комусь іншому.

- *Розумна незалежність.* Відчуття внутрішньої свободи («Я маю право сказати «ні» і не відчувати себе винним»).

- *Здатність відрізнити реальне від вигаданого.* Тверезо оцінювати свої можливості і ситуацію. Обіцяти те, що дійсно здатні зробити. І жити саме в реальному житті, «тут і тепер», а не в світі фантазій.

- *Обґрунтоване відчуття цілісності власної особистості і наявність моральних норм.* Прийняття себе цілком. Людина, яка приймає себе цілком, не приховує свої слабкі сторони. Вона здатна вилучати уроки зі своїх невдач. Не дивлячись на велику терпимість до себе і оточуючих, зріла людина має внутрішній «стержень». Вона себе морально поводить згідно зі своїм внутрішнім спонуканням, а не тому, що боїться покарання.

- *Гнучкість і здатність до адаптації.* Це передбачає відмову від форм поведінки, які себе вже вичерпали. У кожної людини в певний період часу формується поведінковий стереотип, який допомагає йому жити в тих умовах, що склалися. Але обставини змінюються, і старі патерни поведінки будуть гальмувати її розвиток, перешкоджати нормальному існуванню. Отже, потрібно знайти в собі сили вчасно від них відмовитися.

- *Толерантність.* Зріла людина враховує, що люди різні як внаслідок вікових особливостей і виховання, так і природних особливостей (темпераменту). Тому вона толерантно (без негативних емоцій і агресивної протидії) відноситься до поглядів іншого, особливостей його поведінки. Толерантне відношення до інших точок зору не означає відмову від власної позиції без особливих на те причин. Але таке відношення припускає розуміння

відносності свого світогляду і світогляду інших людей, а також готовність до змін своїх знань, своєї картини світу.

Отже, поняття зрілості в психології та її періодизація добре розкриті різними авторами, проте залишаються недостатньо вивченими особливості прояву оптимізму зрілої особистості.

Отже, об'єктом дослідження є оптимізм зрілої особистості. **Предмет дослідження** – психологічні особливості прояву оптимізму зрілої особистості. **Метою даної публікації** є аналіз психологічного аспекту прояву оптимізму зрілої людини.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Безумовно, кожній зрілій людині притаманне почуття оптимізму, адже без нього навіть не можна говорити про наявність психологічної зрілості в людини.

Так, оптимізм і песимізм (от лат. *optimus* – найкращий та *pessimus* – найгірший), поняття, що характеризують ту чи іншу систему уявлень про світ з точки зору проявленого в ній позитивного чи негативного відношення до суцього та очікувань від майбутнього.

Перше філософське осмислення понять «оптимізм – песимізм» виходить з базових категорій добра і зла, мети і сенсу життя, щастя. Давньогрецькі філософи – Аристотель, Платон, Піфагор, Епікур, Демокрит, Сократ – ставили питання: чи існує не існує можливість наблизити дійсність до ідеалу добра, чи восторжествує добро над злом, справедливість над несправедливістю [7].

Християнські переконання про світ (Юстин, Оріген, Августин, Кальвін, Фома Аквінський) можна назвати песимістичним. Зачатки теорії оптимізму відносяться до епохи Просвітництва і пов'язані з іменами Джордано Бруно та Спінози. В якості самостійного об'єкта вивчення проблема оптимізму виділяється в XVIII ст. у працях Лейбніца, Гартлея, Вольтера, Руссо, Канта, Фіхте, Гегеля, Канта, Спенсера. Оптиміст Г. Лейбніц вважав, що цей світ являє собою кращий із всіх можливих світів, тому що в ньому більше добра, ніж зла [3]. Просвітництво поклало початок песимістичному світогляду, що охопив чимало мислячих людей початку XIX ст. Песимізм відстоювали німецькі філософи-іраціоналісти А. Шопенгауер і Е. Гартлі, італійський поет Дж. Лепарда. Відштовхуючись від філософії І. Канта, А. Шопенгауер обґрунтовує теоретичний песимізм.

Серед сучасних філософів унікальний погляд на проблему оптимізму (песимізму) виявляється у А. Швейцера [11]. На його думку, вся історія розвитку західноєвропейської філософської та етичної думки є історією боротьби за оптимістичний світогляд.

Вагомий внесок у висвітлення проблеми *оптимізму – песимізму* внесли М. Зелігман, Л. Абрамсон, К. Петерсон, Ч. Карвер і М. Шейєр, С. Мадді (в руслі позитивної психології), К. Абульханова, Т. Березіна, О. Сичов (у руслі моделі гуманістичного типу особистості як суб'єкта свого життєвого шляху), Л. Кесельман, М. Мацкевич, К. Муздібаєв (у руслі економічних стратегій поведінки), П. Юсупов, Н. Капустина (як певного типу світосприйняття) та інші дослідники. Аналізуючи результати досліджень передумов і факторів розвитку оптимізму, О. Сичов об'єднав їх у декілька основних груп [8]:

- біологічні фактори;
- психологічні та соціально-психологічні фактори;
- соціальні та культурні фактори.

Значний вклад в розробку психологічного змісту оптимізму і песимізму привнесла теорія вивченої безпорадності М. Селігмана та його послідовників (Л. Абрамсон, Дж. Тісдейл та ін.). М. Селігман і К. Петерсон пов'язують оптимізм і песимізм з атрибутивним стилем суб'єкта. Згідно даної концепції, впродовж життя у людини складається стійка манера пояснювати причини того, що відбувається, і коли вона стикається з тими чи іншими результатами діяльності, то приписує їм причини відповідно до стилю атрибуції, що склався.

Другий підхід до вивчення оптимізму і песимізму пов'язаний з іменами американських дослідників М. Шейєра і Ч. Карвера [10]. Суть даного підходу полягає в тому, що оптимізм розглядається як узагальнені позитивні очікування індивіда, які можна більшою чи меншою мірою розповсюдити на усе його життя. Цей конструкт можна також називати диспозиційним оптимізмом [13].

М. Шейєр, Ч. Карвер і М. Бріджес відмічають, що оптимісти, які вибирають більш ефективні копінг-стратегії, ніж песимісти, в результаті успішніше справляються з проблемами. Песимісти ж частіше стикаються з невдачами, і очікування, що збулися, підкріплюють оптимізм перших і песимізм других [14].

Висновки. Отже, нами було досліджено психологічні особливості зрілого віку людини та оптимізму як характерної якості зрілості. Узагальнюючи погляди різних учених на розуміння зрілої особистості, можна зробити висновок, що психологічно зрілій особистості, здоровій особистості в будь-якому разі притаманно почуття оптимізму, оскільки оптимізм впливає на атрибуцію, кращий вибір стратегій подолання кризових станів особистості, на продуктивність та якість життя людини, що на-

самперед сприяє продуктивному розвитку і самореалізації зрілої особистості, а в подальшому шляхом навчіння передається наступному поколінню з метою виживання та розвитку людської цивілізації.

Список використаних джерел

1. Годфруа Ж. Что такое психология: В 2-х т. – Т. 1 / Ж. Годфруа. – М. : Мир, 1992. – 496 с.
2. Ильин Е.П. Психология взрослости / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 469 с.
3. Лейбниц Г.В. Опыт теодицеи о благодати Божией, свободе человека и начале зла: сочинения в 4 т. / Г. В. Лейбниц. – М. : Мысль, 1989. Т. 4. – С. 49–53.
4. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики: пер. с англ. / А.Г. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 432 с.
5. Олпорт Г. Становление личности: избранные труды / Г. Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
6. Психология зрелости: [учебн. пособ. по возрастной психологии] / Ред.-сост. Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский Дом БАХРАХ-М, 2003. – 768 с.
7. Селли Дж. Пессимизм: История и критика / Дж. Селли : [пер. с англ.; под ред. В.И. Яковенко]. – Изд. 2-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – С. 10–178.
8. Сычѳв О.А. Психология оптимизма: [учебно-методическое пособие к спецкурсу] / О.А. Сычѳв. – Бийск : БПГУ им. В. М. Шукшина, 2008. – 120 с.
9. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2007. – 608 с.
10. Циринг Д.А. Вопросы диагностики оптимизма и пессимизма в контексте теории диспозиционного оптимизма : [Электронный ресурс] / Д. А. Циринг, К. Ю. Эвнина // Психологические исследования. – 2013. – № 6 (31). – С. 6. – Режим доступа к ресурсу: <http://psystudy.ru/index.php/num/2013v6n31/887-tsiring31.html>
11. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер. – М. : Прогресс, 1973. – 343 с.
12. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон. – СПб. : Ленато, АСТ, Фонд «Университетская книга», 1996. – 592 с.
13. Scheier M.F., Carver C.S. Effects of optimism on psychological and physical well-being: theoretical overview and empirical update / M.F. Scheier, C.S. Carver. – Cognitive Therapy and Research. – 1992. – 16(2). – PP. 201–228.

14. Scheier M.F. Distinguishing optimism from neuroticism (and trait anxiety, self-mastery, and self-esteem): A re-evaluation of the Life Orientation Test / M.F. Scheier, M.W. Bridges // Journal of Personality and Social Psychology. – 1994. – 67(6). – PP. 1063–1078.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Godfrua Zh. Chto takoe psihologija [What is the psychology]. – Moscow : Mir, 1992. – 496 p.
2. Il'in E.P. Psihologija vzroslosti [Psychology of adulthood]. – Saint-Petersburg : Piter, 2012. – 469 p.
3. Lejbnic G.V. Opyty teodicii oblagosti Bozhiej, svobode cheloveka i nachale zla: sochinenija v 4 t. [Theodicy's experiments about the God's goodness, human's freedom and the beginning of evil: writings in 4 t.]. – Moscow : Mysl', 1989. – T. 4. – PP. 49–53.
4. Maslou A.G. Dal'nie predely chelovecheskoj psihiki [Far beyond the human psyche]. – Saint-Petersburg : Evrazija, 1999. – 432 p.
5. Olport G. Stanovlenie lichnosti: izbrannye trudy [Becoming the person: Selected Works]. – Moscow : Smysl, 2002. – 462 p.
6. Psihologija zrelosti: uchebn. posob. [Psychology of maturity: Study Guide]. Rajhorodskij D.Ya. (Ed.). – Samara: Izdatel'skij Dom BAHRAH-M, 2003. – 768 p.
7. Selli Dzh. Pessimizm: Istorija i kritika [Pessimism: history and criticism]. – Moscow : Izdatel'stvo LKI, 2007. – PP. 10–178.
8. Sychjov O.A. Psihologija optimizma: ucheb. posobie k speckursu [Psychology of optimism: Study Guide for the special course]. – Bijsk: BPGU im. V. M. Shukshina, 2008. – 120 p.
9. H'ell L. Teorii lichnosti [Theories of personality]. – Saint-Petersburg: Piter, 2007. – 608 p.
10. Ciring D.A. Voprosy diagnostiki optimizma i pessimizma v kontekste teorii dispozicionnogo optimizma [Questions about diagnosis of optimism and pessimism in the context of the theory of dispositional optimism] : [Elektronnyj resurs] // Psixolohicheskiye yssledovanyya, 2013. – No. 6 (31). – PP.6. available at: <http://psystudy.ru/index.php/num/2013v6n31/887-tsiring31.html>
11. Shvejcer A. Kul'tura i jetika [Culture and ethics]. Moscow: Progress, 1973. – 343 p.
12. Jerikson Je. Detstvo i obshhestvo [Childhood and society]. – Saint-Petersburg: Lenato, ACT, Fond Universitetskaja kniga, 1996. – 592 p.

13. Scheier M.F., Carver C.S. Effects of optimism on psychological and physical well-being: theoretical overview and empirical update / M.F. Scheier, C.S. Carver. – Cognitive Therapy and Research. – 1992. – 16(2). – PP. 201–228.
14. Scheier M.F. Distinguishing optimism from neuroticism (and trait anxiety, self-mastery, and self-esteem): A re-evaluation of the Life Orientation Test / M.F. Scheier, M.W. Bridges // Journal of Personality and Social Psychology. – 1994. – 67(6). – PP. 1063–1078.

N.A. Saidov. Optimism as a component feature of mature age. Different approaches of domestic and foreign authors to the determination of the concept of maturity and its major components are examined in the article. The main manifestations of human maturity in professional and social life in terms of various psychological theories are characterized. The stages of adult's development as tasks for defining the problem workload of mature people and elderly are described. The content of the main problems of early, medium and late adulthood and also chronological scopes of maturity period in terms of different authors are disclosed.

Based on the different classifications the author analyzed stages of maturity in according with those problems which person encounters in her life. The most important attributes of individual and psychological maturity of the personality are considered and the following characteristics of a mature personality are selected: responsibility for their feelings, thoughts and actions; reasonable independence; ability to distinguish the real from the fictional; grounded sense of self-integrity and availability of moral standards; flexibility and adaptability; tolerance. The author justified the relevance of the problem of optimism as a part feature of adulthood which affects the attribution, the optimal choice of strategies to overcome the person's crisis conditions, the productivity and quality of man's life.

The basic premises and factors of optimism development such as biological, psychological, social, psycho-social and cultural factors are distinguished. The basic theoretical approaches to the researching of optimism and pessimism in psychology and philosophy are described. The importance of optimism for productive development and self-fulfillment of mature personality and future generations is justified.

Key words: personality, maturity, early maturity, medium maturity, late maturity, optimism, pessimism, indicators of optimism.

Received January 11, 2015

Revised January 24, 2015

Accepted February 17, 2015